

Opening Herinneringscentrum Apeldoornsche Bosch, Apeldoorn

26 januari 2020

Beste nabestaanden, burgemeesters, beste mensen,

“Nu de laatste overlevenden nog onder ons zijn, bied ik vandaag namens de regering excuses aan voor het overheidshandelen van toen”. Dit zei minister-president Rutte zojuist tijdens de Auschwitz herdenking in het Wertheimpark in Amsterdam. Het is heel goed dat de minister-president dit namens ons allen heeft gezegd. Voor de mensen die het hebben meegemaakt, de slachtoffers en hun nabestaanden is het belangrijk dat er nu ook officieel is erkend dat de Nederlandse overheid indertijd tekortgeschoten is als hoeder van recht en veiligheid voor al die slachtoffers, Joden Roma en Sinti, van het Nazi-regime.

De bekende tekstschrijver Eli Asser die van april 1942 tot het eind in het Apeldoornsche Bosch werkzaam was dacht, en iedereen met hem, dat het er veilig zou zijn omdat en ik citeer “geen mof zou het in zijn hoofd halen om een heel krankzinnigengesticht met alles erop en eraan naar Polen te verplaatsen.” In hetzelfde interview dat is terug te lezen op de website van het Nationaal Comité zegt hij dat “het onvoorstelbaar (is) dat een heel volk van ogenschijnlijk keurige mensen heeft gewerkt aan de Holocaust. Met behulp van papier en documenten...mensen moesten zich in laten schrijven om te worden vermoord. De Duitsers wisten precies wat ze deden, opruimen, keurig met gas. Er werden handtekeningen gezet, door directeurs van de moordenaarsgestichten. De opzet en ontruiming van het Apeldoornse Bosch is een afschrikwekkend voorbeeld van een vooropgezette administratieve moordpartij, die op de tekentafel was uitgedacht.” Einde citaat.

Als voorzitter van het Nationaal Comité 4&5 mei voer ik veel gesprekken over de Tweede Wereldoorlog en de waarschuwing die daarvan uit gaat. Over de diepe waarden van vrijheid, rechtstaat en democratie - in relatie tot de onvrijheid, willekeur en de dictatuur tijdens de bezetting.

En soms denk ik dat het elk jaar méér nodig is.

Hoe verder de bezetting achter ons ligt, hoe meer het besef van die diepe waarden lijkt weg te zakken. Hoe minder mensen zich lijken te realiseren, dat vrijheid en democratie kostbare verworvenheden zijn die we moeten koesteren, onderhouden. Dat de lessen van het verleden ons leren, dat de aantasting van die cruciale waarden helaas meestal ongemerkt begint.

In haar boek *Fascisme, een waarschuwing* beschrijft Madeleine Albright – oud-minister van Buitenlandse Zaken van de VS – aan de hand van vele voorbeelden hoe dictaturen in de geschiedenis tot stand gekomen zijn. Sluipend. Een politicus met demagogische talenten wint de verkiezingen. Dan begint hij een campagne tegen zijn tegenstanders, die stap voor stap monddood worden gemaakt. Hij ondergraaft de positie van de rechterlijke macht, de onafhankelijke staatsadviseurs, de wetenschap. Hij noemt de vrije pers ‘vijanden van het volk’ die ‘nepnieuws’ verspreiden. Dan rekt hij de grenzen van zijn bevoegdheden op. Hij rekt de grenzen van zijn zittingstermijn op. Mussolini, zo beschrijft Albright, had daar een mooie vergelijking voor. Je moet de kip veer voor veer plukken, dan hoort niemand het gepiep.

Dat bedoel ik met: het gaat zo ongemerkt, zo sluipend.

En dus hebben we een belangrijke opdracht. We moeten onze democratie hoog houden, haar koesteren en onderhouden, goed luisteren naar ieder zacht gepiep.

En blijven vertellen over wat er kan gebeuren als een groep mensen opzij wordt gezet. Uit de samenleving verdreven. Over wat er kan gebeuren als mensen tegen elkaar worden opgezet.

Elke volkerenmoord begint met groepsoordelen, met uitsluiting.

We moeten dus altijd alert zijn. Er is nu, goddank, in Nederland geen georganiseerd geweld tegen Joden - geen systematisch antisemitisme - zoals toen. Maar er zijn wel te veel afschuwelijke incidenten. En wie de discussie op sociale media volgt, ziet ze weer, de samenzweringstheorieën, de generalisaties, de scheldpartijen. Onverbloemd antisemitisme.

De strijd die we daartegen moeten voeren kost héél veel energie. Maar hij moet wel gevoerd worden.

Om te beginnen bij de jongeren, op scholen. Hen laten zien, meevoelen wat er gebeurd is – zoals hier in het Apeldoornsche Bosch. Maar vooral: erover in gesprek gaan. Jongeren uitnodigen verantwoordelijkheid te nemen, omdat niet alleen oorlog en uitsluiting mensenwerk zijn, maar vrede, vrijheid en democratie ook.

We moeten alert zijn, niet alleen vandaag, hier of vanochtend tijdens de Nationale Holocaustherdenking in het Wertheimpark in Amsterdam, maar elke dag. Dit nieuwe Herinneringscentrum en de activiteiten die hier gaan plaatsvinden, kunnen daaraan een belangrijke bijdrage leveren.

Eind november was ik ook hier in Het Vierhuis in het kader van Het Nationaal Gesprek over Vrijheid. Met paar honderd MBO-studenten van het Aventus uit Apeldoorn had ik een heel goed gesprek over de betekenis van vrijheid. Dat gesprek vind ik belangrijk, zeker in een tijd waarin er vaak, te vaak, grote woorden en zelfs oorlogstaal worden gebruikt. Dat baart mij zorgen en ik hoop dat iedereen beseft dat dit een heilloze weg is. Je moet altijd proberen elkaar te vinden en nieuwsgierig zijn naar elkaars overwegingen en ervaringen.

Hou het menselijk, blijf vriendelijk en respectvol naar elkaar. Onze samenleving kan alleen open en vrij blijven als we met z'n allen verstandig en rustig blijven, samenkomen en ons verdiepen, verplaatsen in de ander, juist ook hier op deze gruwelijke, schuldige plek, of zoals schilder en dichter Armando het verwoordde, in dit schuldig landschap.

Dank u wel.